

Jean-Michel
Guenassia

Valčík stromů a nebe

Argo

Argo

Jean-Michel
Guenassia

Jean-Michel
Guenassia

**Valčík
stromů
a nebe**

Argo

Přeložila Iveta Šimpachová

Czech edition © Argo, 2017
© Éditions Albin Michel – Paris, 2016
Translation © Iveta Šimpachová, 2017

ISBN 978-80-257-2224-4 (váz.)
ISBN 978-80-257-2314-2 (e-kniha)

Eddymu, Catherine, Alainovi

Čím víc nad tím přemýšlím, tím víc cítím,
že není nic vskutku umělečtějšího než milovat lidi.

Vincentův dopis Theovi

CHCI BÝT POCTIVÁ K TĚM, KDO BUDOU ČÍST MÁ SLOVA, ALE HLAVNĚ k sobě samotné. Tyto šťastné vzpomínky jsou vším, co mi zbylo, a nepřeji si je zkazit. Jednoho dne bude můj deník objeven a celý příběh odhalen. Kdyby měl zůstat utajený, jako byl až doposud, musela bych zápisník spálit, ale k tomu se nemohu odhodlat, neboť představuje jediné pouto mezi mnou a jím a na jeho stránkách si mohu připomenout náš příběh a znovu nalézt mládí. A to nedokážu z vlastní vůle smazat. Ostatně... co na tom záleží? Nebyla jsem vždy svědkem událostí, jež budu nyní vyprávět. Sbírala jsem je náhodně a vytrvale, některé jsem se dověděla až po čtyřiceti padesáti letech od chvíle, kdy se odehrály. Skládala jsem dohromady jednotlivosti jako detektiv, na základě logického úsudku a dedukce, nebo jako když hledáte poslední chybějící dílek puzzle, který dokonale zapadne do prázdného místa a doplní celek. Mohu vás ujistit, že tento příběh vyprávím upřímně, a přestože jsem jeho součástí, nenechávám se tím zaslepit a nesnažím se vykreslit sebe samotnou v lepším světle nebo zastříť svou odpovědnost. A to z prostého důvodu. Stalo se to již před časem. A čas vše stírá. Nepíšu tyto řádky začerstva, ve vleku emocí či vzteku. Uplynuly již desítky let. Světem mezitím otřásly dvě velké války. Kolik je nás dnes v roce 1949 naživu z těch, kdo ho dobře znali? Nanejvýš čtyři pět. Tolikrát mě pobouřila domýšlivost a hloupost lidí, kteří se kategoricky vyjadřovali o jeho povaze, vyvozovali neopodstatněná tvrzení z jeho chování a pokoušeli se vystihnout jeho osobnost. Ale nesnažila jsem se na jejich ubohost upozornit, za tu námahu nestáli. Proč si průměrní jedinci myslí, že mohou o géníích říkat, co se jim zachce? Jak by mohli génia pochopit? Proč jim jednoduše nestačí dívat se na jeho obrazy? Já jediná jsem ho milovala a byla jsem jedinou na světě, kterou kdy miloval. Dnes už jsem stará žena a s tou mladou husičkou nemám nic společného. Své tehdejší chování vnímám s téměř lékařským odstupem, jako bych mluvila o někom jiném. Mou snahou je podat svědectví. Přiblížit co možná nejvíce skutečnost, kterou znám už jen já sama. Aniž bych cokoli vynechávala či skrývala. Ba právě naopak, zbytek času a síl,

co ještě mám, chci vložit do boje proti nastřádaným vrstevnatým lžím, ze kterých se stalo oficiální krédo, jelikož si v nich každý našel své. Příliš mnoho lidí rádo šíří líbivé a srdceryvné fámy a legendy bez pravdivého základu. Já usiluji pouze o obnovení pravdy, nesnažím se ji překroutit, obhájit sama sebe, zmírnit svou vinu či šířit mýtus. Nemám před kým skládat účty, jedině snad před Bohem; ale toho jsem již dávno zatratila a proklela. Avšak nastala i moje chvíle: již brzy předstoupím před jeho soud a vůbec ničeho nelituji.

*Třicet milionů návštěvníků činí ze světové výstavy roku 1889 velkolepý úspěch. Oslavuje nejen stoleté výročí Francouzské revoluce, ale taktéž hospodářskou prosperitu Francie, expansi její koloniální říše, nástup elektřiny a technický pokrok. Zlatým hřebem výstavy je věž Eiffelova.**

Narodila jsem se tajemné ženě, která přede mnou zůstala skryta. Když mi byly tři roky, podlehla matka nemoci a já si dlouho myslela, že neexistuje žádný portrét, který by mi odhalil její tvář. Fotografie v té době nebyla tak rozšířená jako dnes. Otce mrzí, že ho na jejich svatbě nenapadlo pořídit daguerrotypii. Nebylo to tehdy v módě. Tolik bych si přála, aby na ni měl nějakou památku. Upřeně se na mě zadívá a připustí, že její rysy se mu vytrácejí z paměti a je pro něj velmi těžké vybavit si ji takovou, jakou ji miloval. Neříká však úplnou pravdu: jednou na podobenku nepomyslel a podruhé za ni nechtěl utrácet. Většinu času tráví otec vzdycháním. Oči upřené do prázdna, skoro jako by omdléval. Samovolně a bez ustání vydává naléhavé vzdechy. Bude až do konce života zdrcený její ztrátou? Tvrdí, že byla tou nejlepší manželkou na světě, že jeho smutek nikdy nic neutěší a že kromě zvlněných vlasů se jí ani za mák nepodobám. Vyčítá mi, že by se těžko našly dvě rozdílnější osoby, až by člověk nevěřil, že jsem její dcera. Zajímalo by ho, kde jsem přišla ke své drzé, nesnesitelně

* Pasáže v kurzívě jsou ve většině případů úryvky novinových článků nebo korespondence, uváděné v jejich původním pravopisu. (pozn. autora)

nedůtklivé a vzpurné povaze, kterou ho tak trápím. Podle něj nemá žádný jiný otec tak nevděčnou dceru. Nic mu na jeho jedovaté narážky neodpovídám, protože jsem taková, jakou si mě udělal. Otáčím se k němu zády. To jediné si zaslouží.

Matka, na kterou nemám žádnou vzpomínku, jako by snad nikdy neexistovala, mi každým dnem schází víc a víc. Týden co týden chodím na hřbitov, ve větru i v dešti. Ještě nikdy v životě jsem tu drahocennou schůzku nepropásla. Upřeně se dívám na její hrob, jako by mi mohla ze záhrobí poslat zprávu, poradit mi, pomoci mi naplnit můj osud. Mluvím k ní a vím, že mi naslouchá. Jako malá jsem ji prý po pohřbu neustále hledala, stokrát denně jsem se ptala otce, kdy se maminka vrátí; rozčilovala jsem ho svou umíněností a večer se mi dařilo usnout jen díky Louisině bezmezní trpělivosti. Často jsem ji prosila, aby mi o mamince vyprávěla. Na rozdíl ode mě ji dobře znala. Právě matka ji přijímala do služby, když otec koupil náš dům; tehdy zrovna zdědil majetek po svém vlastním otci a přál si bydlet na venkově, avšak v blízkosti Paříže. Louise toho moc nenamluví. Pokaždé, když se jí vyptávám, cítím, že ji moje otázka uvádí do rozpaků, krčí rameny, zamyslí se a utrousí dvě tři banality. Tvoje maminka byla moc hodná. Každý ji měl rád. Je to škoda, že odešla tak brzy. Potom se vrátí ke svým povinnostem a mě nechá samotnou s mým přeludem.

Louise je naše guvernantka, vychovávala mě a mého bratra s mateřskou láskou. Nebýt jí, nedovedu si představit, co by z nás vyrostlo; otec je totiž stále pryč, zaneprázdněn svými chmurnými myšlenkami, pařížskými povinnostmi a četnými přáteli. Mám Louise moc ráda, je to přívětivá a mlčenlivá žena, stará se o celou domácnost a vůbec jí nezazlívám, že nahradila mou matku. Došlo k tomu zcela přirozeně, vždycky mi připadalo výhodnější, aby do otcova lože ulehla ona než nějaká jiná, která by chtěla vše dirigovat a poroučet nám. Společně s otcem si dali záležet, aby zachovali dekorum. Nikdy vůči sobě žádným gestem neprojeвили náklonnost či něhu. On je pán domu, ona služka. Sotva by někoho napadlo, jaký je jejich opravdový vztah; dokonce ani ve vsi, kde o pomlouvače není nouze, nikdo nic netuší.

Každopádně si žádný soused ani obchodník nedovolil učinit nejmenší narážku. Dokonce ani můj bratříček nic neví. Spí jako dřevo a neslyší jejich přecházení sem a tam. Já mám ale lehký spánek, vnímám zvuky kradmých kroků, skřípání pantů, vrzání parket. Ale dělám jakoby nic. Vše zůstává při starém, tak je to v pořádku. Avšak od jisté doby zavládlo ticho, a tak jsem pochopila, že mezi ně padl stín a otec ji v jejím pokoji přestal navštěvovat.

Během zimních večerů, když se u krbu necháváme unášet do mlžných par minulosti a bratr odchází spát, prosím často otce, aby mi o ní vyprávěl. Zpívala maminka? A jaký měla hlas? Jaké skladby hrála na piano, jaké četla knihy a tisíce dalších otázek, jak mě jedna přes druhou zrovna napadají. Mlčí, pak se mu neznámo odkud vloudí do tváře dávný úsměv, ale neodpovídá. Sevře se mu hrdlo, oči zakalí. Vzdychne, zachvějí se mu rty. Zdá se, že mi konečně svěří ono tajemství a uleví svému trápení. „Proč to chceš vědět?“ zabručí. Marně zvyšuji hlas, vyčítám mu sobeckost a bezcitnost, on vezme svícen, rukou kryje plamen svíčky, a aniž mi popřeje dobrou noc, mizí na schodišti. Pak už jen slyším, jak za sebou zavírá dveře ložnice. Sama v pokoji si dál představuji, jak mě maminka hladí po vlasech a hraje mi na piano uklidňující melodii. Otcí je jedno, že se trápím. Nemá mě rád, vím to. A já ho nesnáším.

V roce 1890 vydělávala posluhovačka 1,50 fr za den, dělnice v průmyslu 2,46 fr, dělník 4,85 fr, trhovec 5 fr. Pracovalo se patnáct až šestnáct hodin denně, šest dní v týdnu. Roku 1892 je zákonem omezena denní pracovní doba dospělých na dvanáct hodin.

Já, Marguerite Gachetová, slavím dnes ve středu 19. března 1890 sama své devatenácté narozeniny a slavnostně slibuji, že opustím tuto zoufalou zemi a vydám se do zářné Ameriky, přísahám na památku své matky, že mi v tom nikdo a nic nezabrání. Dva dlouhé roky čekání, než dosáhnu osvobozující plnoletosti, mi poskytují čas dobře se na to dobrodružství připravit, našetřit peníze na cestu a na obživu, než si najdu zaměstnání vychovatelky v dobré newyorské

rodině; později si doufám budu vydělávat díky svému talentu. Stanu se americkou malířkou. Mám to štěstí, že umím dobře anglicky, jen si musím ještě zdokonalit přízvuk a zjistit, jaké mravy panují v nové vlasti. Mám klasické vzdělání, budu dávat hodiny francouzštiny, latiny a dějepisu. Jakmile se zabydlím, začnu pomýšlet na lepší postavení a zaplatím si lekce malování. V téhle nové zemi je dostatek příležitostí pro všechny, kdo mají odvalu. Jsem připravená odejít a nepomýšlet na návrat. Zpřetrhám pouta s touto rodinou, která ve skutečnosti ničím takovým není. Ať se stane cokoli, nevrátím se. I kdyby mě prosili nebo volali na pomoc. Ostatně to ani nebude možné. Nikomu o sobě nedám vědět. Nikdo se nedozví, kde je mi konec, jestli jsem mrtvá nebo živá. Zmizím z povrchu téhle ubohé země, kde není jiné naděje než skončit jako stará panna nebo žena v domácnosti. Jak bych mohla cítit lítost? Kdo by ji ve mně vyvolal? Žiji vprostřed pouště.

Otec ani bratr mi k narozeninám nepopřáli. Po smrti matky jsem přišla o jedinou osobu, pro kterou jsem něco znamenala. Cítím se jako cizinka ve vlastním domě, kde je mi věnováno méně pozornosti než koberci nebo přiborníku. Otec s bratrem jsou v Paříži a ani jeden na mě nepomyslel. Až se v sobotu vrátí, žádný z nich si nevzpomene, že jsem o rok starší. Kdybych ale já zapomněla na jejich slavnostní den, nevzpomněla si na ně a nedala jim malý dárek, urazili by se. Jejich city ovšem končí u nich samotných. Druhým nic nedávají. Od chvíle, kdy mi tohle došlo, mám jejich chování přečtené jako knihu. Jsou tak předvídatelní a tak křečovitě sobečtí, až by se člověk musel smát, kdyby mu z toho nebylo tak smutno. Každoročně na sebe schválně neupozorňuji, ať vidím, jestli si vzpomenu. A nikdy mě nezklamou – dočista na mě zapomněli.

Jako každý rok na mě myslela jen Louise. Když jsem toho rána vešla do kuchyně, objala mě a přitiskla k sobě, ona, která se zpravidla vyhýbá jakýmkoli něžnostem, a nesmírně laskavě se na mě usmívala a přála mi samé dobré věci a jen to nejlepší do budoucna. Její úsměv předčil všechny dárky na světě. Hrál mě u srdce jako sluneční paprsek. V den svých jednadvacátých narozenin jim tu nechám

dopis s oznámením, že na nějaký čas odjízďím. Než se vůbec začnou znepokojovali, už budu dávno v Americe. Tak přísahám na památku své matky, po níž mi nezbylo nic jiného než krev proudící mi v žilách a která mi bude jako jediná, tam seshora nebo odkud, pomáhat a dodávat sílu.

„My, spisovatelé, malíři, sochaři, architekti, vášniví milovníci nedotčené krásy Paříže, ze všech sil a s největším rozhořčením protestujeme ve jménu urážky francouzského vkusu a ve jménu ohrožení francouzského umění a historie proti vztyčení zbytečné a ohavné Eiffelovy věže v samém srdci naší metropole...“

Mezi třemi sty umělci, kteří podepsali tuto petici, objevují se jména jako Guy de Maupassant, Alexandre Dumas mladší, Émile Zola, Gounod nebo Charles Garnier, další jako Gauguin, Verlaine, bratři Goncourtové či Alphonse Allais se o věži vyjadřují hanlivě.

Jednou mě otec k smrti vyděsil. Jen si na tu událost vzpomenu, už mi naskakuje husí kůže. Vešla jsem do jeho pracovny a uviděla ho stát jen v košili u satínířky se služebním revolverem namířeným proti sobě; lekla jsem se, že se chystá střílet, že si vystřelí mozek z hlavy, vykřikla jsem, on nadskočil, zbledl, vyčítal mi, že to ode mě bylo naprosto nezodpovědné, co kdyby nechtěně stiskl spoušť a vystřelil, ačkoli hlaveň prohlížel proto, že byla zbraň zaseklá. Ta příhoda ho dokonale vystihuje: nikdy mu neudělalo radost, že se o něj jeho dcera strachuje, ve všem viděl jen nemístnou a přehnanou reakci a označil mě za pitomou holku, k čemuž dokonce dodal, že jde o pleonasmus!

„Nevím, co s tím je, ale zdá se mi, že se zadřel bubínek. Mohl by to být taky kohoutek nebo vnitřní mechanismus. Dones to opravit ke zbrojírni do Pontoise. A zeptej se ho předem, kolik to bude stát. V dnešní době je lepší mít u sebe funkční zbraň, ale nehodlám zbytečně utrácet za opravu, kdyby to bylo na novou. Vezmi s sebou taky krabičku se střelivem, už ho mám určitě víc než dvacet let, jsou to patrony na černý prach; ať je prohlídne, možná už budou vadné.“

Podal mi revolver a krabičku se střelivem. Neřekl ani prosím, ani děkuji. Pustil se okamžitě do práce s lisem, jako bych neexistovala. Revolver s krabičkou jsem ve svém pokoji strčila do prádelníku a přikryla ho šátkem. Jen ať si počká; pokud chce mít zbraň opravenou, ponese si ji ke zbrojírni sám. Nevděčnickovi, sobci a nevychovanci nehodlám dělat laskavost.

La Lanterne, * 21. března 1890

„Kdyby se byl býval udál před patnácti lety... celá Francie by pád O. von Bismarcka vítala jako skutečné vysvobození a s radostí bychom z této strany Vogéz sledovali odstoupení předního strůjce strašlivých událostí let 1870–1871.

Dnes už tomu tak není a je velmi pozoruhodné, povšimneme-li si, že odchod obávaného kancléře v nás zdaleka nevyvolává nadšení, jako spíše neurčitou zlou předtuchu, která, pokud jí není přímo, zdá se býti velmi podobná lítosti... Odchod kancléře Bismarcka vydává světový mír na milost a nemilost myslí nevyrovnané, tudíž se není čemu diviti, že naše pracovitá a mírumilovná demokratická společnost přijímá tuto událost s obavami. Ostatně jest tento pocit takřka jednomyslně sdílen v celé Evropě...“

Podruhé přepočítávám odhadované náklady, protože jsem se v konečném součtu určitě musela splést, ale opět dojdou ke stejné děsivé částce. Jízda vlakem ve třetí třídě do Le Havru, plavba první třídou včetně nákladů na obživu během cesty, půlroční pobyt v rodinném penzionu v New Yorku a minimum na pokrytí základních výdajů na místě, než si najdu práci, mi dávají dohromady hrozivou částku sedm set padesát franků, nepočítaje v to rezervu na nepředvídané výdaje. Louise dostává tři sta franků a otec už mnohokrát opakoval, že ho svým platem, který není nijak přemrštěný, ruinuje a že se s ní bude muset dříve nebo později rozloučit. Odpověděla jsem mu na to,

* Původně satirický týdeník, od roku 1877 deník, postupně silně republikánský a antiklerikálně orientovaný. (pozn. překladatelky)

ať neočekává, že mu budu uklízet a vařit já, a že pokud bude chtít jíst, bude muset jít do hostince. Mé úspory, pracně ukládané stranou, dosahují za cenu strádání znepokojivých šedesátí dvou franků. Tak akorát na cestu do Le Havru a... zpět. Nevím, jakým zázrakem je rozmnožit, abych mohla uskutečnit svůj sen. Budu to muset vyřešit plavbou ve třetí třídě, bez ohledu na nepohodlí a nástrahy, které to obnáší, tím by mé výdaje jen lehce přesáhly čtyři sta franků. Konec-konců cestovaly takhle miliony lidí, a to, že jich mnoho během cesty zemřelo, je dáno pravděpodobně tím, že se netěšili tak dobrému zdraví jako já. A tak můj plán opět nabral dech.

Když jsem navrhla, že budu dávat hodiny francouzštiny starostovu synovi, který má potíže s látkou v lyceu, zvedl otec oči v sloup, jako bych právě vyslovila učiněnou nehoráznost. Pochopila jsem, že touhle cestou ničeho nedosáhnu. Pokud nenajdu jiný způsob, jak navýšit své úspory, nezbyvá mi než prodat některé šperky po mamince, které mi otec dal již dávno a na jejichž existenci už si zjevně ani nepamatuje. Určitě bych našla klenotníka, který by je odkoupil za dobrou cenu. Jsou to již staré, hodnotné kousky, stačilo by se vzdát jen jednoho páru náušnic, dvou prstenů a možná jedné soupavy. Jediné, co mi brání tenhle krok učinit, je přesvědčení, že se tím na mamince dopouštím zrady; na druhou stranu si říkám, že by maminka byla šťastná, kdyby mi její šperky umožnily splnit si svůj sen. Nosit je stejně nikdy nebudu, to bych měla pocit, že si nárokuji její místo, těžím z její smrti. V pouzdru nejsou ty šperky k ničemu. No jistě, musím se zkrátka vypravit do Paříže a tam diskrétně vyhledat nějakého klenotníka.

Je třeba také přiznat, že mé výpočty jsou jen orientační; nevím totiž, kolik stojí život v New Yorku. Předpokládám, že podobně jako u nás. Ale co když bude mnohem dražší? Jak to zjistit? Kdybych žila v Paříži, s trochou zarputilosti bych nakonec našla nějakého přítele, který by mi vše objasnil, ale v téhle díře jsem odsouzená jen donekonečna předpokládat. Ještě mám čas, není kam spěchat, ale nesmím tu drahocennou dobu zaspát. Naopak, musím se připravit, využít každé příležitosti, abych co nejlépe zorganizovala cestu, z níž není návratu. Musím se o tom zmínit Heleně, třeba ji něco napadne nebo